

1. ΘΕΜΑ

Επιστημική και δεοντική αναγκαιότητα με τη χρήση του *πρέπει*

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Πρέπει να διαβάσει – πρέπει να διαβάζει

Έπρεπε να διαβάσει

3. ΕΠΙΠΕΔΟ-ΒΑΘΜΟΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ

B ΚΕΓ, 2 ΕΚΠΑ

4. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΓΝΩΣΗ

Σχηματισμός υποτακτικής με το *να*

Σημασία ενεστωτικού-αοριστικού θέματος

Χρονική αξία ρηματικών τύπων

Απρόσωπη σύνταξη.

5. ΠΙΘΑΝΑ ΛΑΘΗ

(α) χρήση του *πρέπει* ως προσωπικού: **πρέπει να διαβάσεις!*

(β) αδυναμία σχηματισμού του συνοπτικού τύπου: **πρέπει να φεύξεις*

(γ) σύγχυση δεοντικής και επιστημικής ερμηνείας – αδυναμία κατανόησης ενδεχόμενης αμφισημίας.

6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

6.1. Το τροπικό ρήμα *πρέπει* μπορεί να σημαίνει είτε ότι το υποκείμενο της συμπληρωματικής πρότασης έχει κάποια υποχρέωση είτε ότι είμαστε υποχρεωμένοι να δεχτούμε ως αληθές αυτό που αναφέρει η συμπληρωματική πρόταση.

Και οι δύο αυτές ερμηνείες είναι διαθέσιμες μόνο στην περίπτωση που το κύριο ρήμα εμφανίζεται με ενεστωτικό (μη συνοπτικό) θέμα (και μη παρελθοντικές καταλήξεις):

Πρέπει να διαβάζει

= είτε «μάλλον διαβάζει (αυτή τη στιγμή)» είτε «είναι υποχρεωμένος να διαβάζει διαρκώς (στο μέλλον)»

Στην περίπτωση που το ρήμα εμφανίζεται με αοριστικό (συνοπτικό) θέμα, η μόνη πιθανή ερμηνεία είναι η «δεοντική» (και μη παρελθοντικές καταλήξεις):

Πρέπει να διαβάσει

= «είναι υποχρεωμένος να διαβάσει (στο μέλλον)»

Παρατηρούμε ότι (όπως και στις περιπτώσεις με το *μπορεί να*, καθώς και με όλους τους συνδυασμούς με τα *θα*, *να* και *ας*) οι «ενεστωτικοί» (μη συνοπτικοί) τύποι μπορούν να αναφέρονται χρονικά είτε στο παρόν είτε στο μέλλον, ενώ οι «αοριστικοί» (συνοπτικοί) αναφέρονται υποχρεωτικά στο μέλλον.

Στην πράξη, για το φυσικό ομιλητή η αμφισημία της πρώτης περίπτωσης σπανιότατα είναι πρόβλημα – καθώς τα γλωσσικά και εξωγλωσσικά συμφραζόμενα επιτρέπουν ή αποκλείουν τη μία από τις δύο ερμηνείες. Για το μη φυσικό ομιλητή τα πράγματα μπορεί να είναι πιο περίπλοκα όσον αφορά την κατανόηση, και πάντως πρέπει να είναι σε θέση να παράγει προτάσεις που να κωδικοποιούν και τα δύο είδη τροπικότητας.

6.2. Στην περίπτωση ρημάτων που δεν κάνουν διάκριση μεταξύ ενεστωτικού και αοριστικού θέματος, οι αντίστοιχες προτάσεις είναι πάντοτε αμφίσημες:

Ένας επιθετικός παίκτης στο μπάσκετ πρέπει να είναι ψηλός
Πρέπει να είναι ψηλός, αφού είπαν ότι δεν χωράει στο αυτοκίνητο

ή ακόμα:

Πρέπει να αρέσω σε ένα ροκά
= «είναι αναγκαίο να συμπεράνω ότι αρέσω σε ένα ροκά (αυτή τη στιγμή)» είτε «έχω την υποχρέωση να αρέσω σε ένα ροκά (κάποια στιγμή στο μέλλον)».

6.3. Όπως και στην περίπτωση των συνδυασμών του *θα*, το σύνταγμα *πρέπει να* + αόριστος αναφέρεται υποχρεωτικά στο παρελθόν και ερμηνεύεται επιστημικά:

Πρέπει να διάβασε
= «είναι αναγκαίο να συμπεράνω ότι διάβασε» (πρβλ. *θα διάβασε*).

Παρόμοια, και το σύνταγμα *πρέπει να* + υπερσυντέλικος αναφέρεται υποχρεωτικά στο παρελθόν (ή στο απώτερο παρελθόν ή στο παρελθόν του παρελθόντος – βλ. σημασίες του υπερσυντέλικου γενικά) καθώς και το σύνταγμα *πρέπει να* + παρατατικός αναφέρεται στο παρελθόν (και παρουσιάζει μια πράξη στην εξέλιξή της – βλ. σημασίες του παρατατικού γενικά) και ερμηνεύονται επιστημικά σε κάθε περίπτωση:

Πρέπει να είχε διαβάσει
= «είναι αναγκαίο να συμπεράνω ότι είχε διαβάσει»
Πρέπει να διάβαζε
= «είναι αναγκαίο να συμπεράνω ότι διάβαζε».

6.4. Αντίθετα, το σύνταγμα *πρέπει να* + παρακείμενος μπορεί να αναφέρεται είτε σε κάτι που έχει συμβεί στο παρελθόν είτε σε κάτι που θα έχει συμβεί στο μέλλον (δηλαδή χρονικά ερμηνεύεται είτε ως «παρακείμενος» είτε ως «συντελεσμένος μέλλοντας» – βλ. σχετικά δελτία):

Πρέπει να έχει διαβάσει
= είτε «είναι αναγκαίο να συμπεράνω ότι έχει διαβάσει (στο παρελθόν)» είτε «είναι υποχρεωμένος να έχει διαβάσει (κάποια στιγμή πριν από κάποια μελλοντική στιγμή)».

Συνολικά, κάθε πρόταση που εισάγεται με το *πρέπει* μπορεί να δηλώνει είτε υποχρέωση (και τότε η πράξη που περιγράφει το κύριο ρήμα *πρέπει να* μπορεί να τοποθετηθεί στο μέλλον) είτε υποχρεωτικό συμπέρασμα για κάτι που συμβαίνει ή έχει συμβεί (που τοποθετείται δηλαδή στο παρελθόν ή στο παρόν). Επομένως, μόνο οι τύποι *πρέπει να διαβάζει* και *πρέπει να έχει διαβάσει* είναι δυνατό να είναι αμφίσημοι (καθώς μόνο αυτοί μπορούν να αναφέρονται είτε στο παρόν είτε στο μέλλον). Αντίθετα, όλοι οι άλλοι τύποι είναι μονοσήμαντοι καθώς είτε αναφέρονται υποχρεωτικά στο μέλλον και άρα οπωσδήποτε δηλώνουν υποχρέωση (*πρέπει να διαβάζει*) είτε αναφέρονται υποχρεωτικά στο παρελθόν και άρα οπωσδήποτε δηλώνουν αναγκαίο συμπέρασμα (*πρέπει να διάβαζε*, *πρέπει να διάβασε* και *πρέπει να είχε διαβάσει*).

Η επιστημική χρήση του *πρέπει* (όπως και γενικά η έκφραση επιστημικής τροπικότητας) είναι συνηθέστερη στο γ' πρόσωπο, καθώς σπανιότερα πιθανολογούμε για τον

εαυτό μας ή έναν παρόντα συνομιλητή, ενώ συνηθέστερα για κάποιον τρίτο. Επομένως το πρόσωπο του υποκειμένου του κύριου ρήματος είναι ένας σημαντικός παράγοντας που μπορεί να μας κατευθύνει στην άρση της αμφισημίας μεταξύ επιστημικής και δεοντικής τροπικότητας.

6.5. Μπορούμε να μιλήσουμε για υποχρεώσεις που ίσχυαν στο παρελθόν είτε με χρήση του παρελθοντικού *έπρεπε να* + οποιοδήποτε ρηματικό τύπο (εκτός από αόριστο) είτε με άλλα (λεξικά) μέσα (λ.χ. *είχε την υποχρέωση να, ήταν υποχρεωμένος να, ήταν ανάγκη να, ήταν απαραίτητο να, ήταν υποχρεωτικό να*):

Έπρεπε να διαβάσω/διαβάζω/διαβάσω/διάβαζα/έχω διαβάσει/είχα διαβάσει
= «*Ήμουν υποχρεωμένος να διαβάσω/διαβάζω/διαβάσω/διάβαζα/έχω διαβάσει/είχα διαβάσει*»

Δεν είναι επιτρεπτός ο συνδυασμός *έπρεπε να* + αόριστος (**έπρεπε να διάβασα*) – καθώς η χρήση του *έπρεπε* επιβάλλει τη δεοντική ερμηνεία ενώ η χρήση του *να διάβασα* επιβάλλει την επιστημική.

6.6. Είναι σπάνιες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες είναι δυνατό να διακοπεί η ακολουθία *πρέπει/έπρεπε + να*. Κανονικά τίποτε δεν μπορεί να παρεμβληθεί ανάμεσά τους:

?Πρέπει ο Γιάννης να φύγει.
?Έπρεπε από χτες να έχεις φύγει.

6.7. Η άρνηση μπορεί να εμφανίζεται είτε στο *πρέπει* είτε στο κύριο ρήμα, με προβλέψιμη κατά περίπτωση ερμηνεία:

Δεν πρέπει να γράψει.
Πρέπει να μη γράψει.

Στις αμφίσημες περιπτώσεις, η άρνηση στο *πρέπει* τείνει να οδηγεί σε δεοντική ερμηνεία:

Δεν πρέπει να γράφει.

7. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Πρέπει να γίνει ξεκάθαρος ο απρόσωπος χαρακτήρας τόσο του *πρέπει* όσο και του *έπρεπε*, με ασκήσεις αλλαγής υποκειμένου.

Με τη χρήση χρονικών επιρρηματικών στοιχείων μπορεί να γίνει σαφής η χρονική τοποθέτηση της πράξης και άρα η χρονική αξία του κάθε (θεωρητικά «άχρονου») τύπου της υποτακτικής: *Πρέπει να έρθει (*χτες), τώρα, σε λίγο* κτλ.

Με τη χρήση κατάλληλων παραδειγμάτων μπορεί να γίνει εξάσκηση όλων των δομών και αντιστοίχισή τους με πραγματικά συμφραζόμενα (ή κειμενικά είδη): λ.χ. σε ένα κείμενο κανονισμών ή οδηγιών η χρήση του *πρέπει* αναμένεται να είναι δεοντική, ενώ σε ένα συλλογισμό θα μπορούσε ευκολότερο να είναι επιστημική.

Σε προχωρημένα επίπεδα μπορεί να γίνει διαβάθμιση των εκφράσεων επιστημικής τροπικότητας ανάλογα με τη βεβαιότητα του ομιλητή: *μπορεί να γράφει, ίσως γράφει, θα γράφει, πρέπει να γράφει, θα πρέπει να γράφει, μάλλον γράφει* κ.ο.κ.

8. ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΣΥΝΑΦΗ ΘΕΜΑΤΑ

ΑΤ4: Αναφορά στο μέλλον με το *θα*

ΑΤ10: Επιστημική και δεοντική αναγκαιότητα με τη χρήση του *πρέπει*
ΑΤ11: Επιστημική και δεοντική δυνατότητα με τη χρήση του *μπορεί/μπορώ*
ΓΓ9: Σχηματισμός του συνοπτικού ενεργητικού θέματος
ΓΓ10: Σχηματισμός του συνοπτικού παθητικού θέματος
ΓΓ27: *ας* + ρηματικός τύπος
ΓΓ32: Συμπληρωματικές προτάσεις με *να*-πρόταση
ΓΓ40: Όψη του ρήματος

9. ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γλωσσικές Ασκήσεις: 296, 305-308.